

A NÉPSZÖVETSÉGI KISEBBSÉGVÉDELEM CSÖDJE.

1. A kisebbségi szerződések a kisebbségi kérdést nemzetközi ügyé tették.

Még mindannyiunk élénk emlékezetében van az, hogy az első világháború évében Wilson, az Északamerikai Egyesült Államok akkori elnöke, 14 pontban nyilvánosságra hozta azokat a feltételeket, amelyek szerint az igazságos világbékét meg kellene kötni. Ennek a 14 pontnak egyik legfontosabbika a népek önrendelkezési jogáról szól, s kimondja, hogy a népeket nem szabad egyik államból a másikba önkényesen áttolni, mint a sakkfigurákat a sakktáblán. Homlokegyenest ellentétben a népek önrendelkezési jogának wilsoni elvével, a trianoni békediktátum óriási területeket szakított le Magyarországtól és ajándékozott oda az utódállamoknak anélkül, hogy az átszalított területek lakosságát megkérdezték volna. Az az egy-két határozat, melyekre mint olyanokra szoktak hivatkozni, mintha azok által az érdekelt népesség az átszalítást szentesítette volna, számba nem jöhet. Ezekben a határozatokban ugyanis nem a lakosságnak szervesen megnyilvánuló akarata jutott kifejezésre, hanem azok csupán a lakosság jelentéktelen töredékétől, mondhatni egyes mesterségesen összehozott csoportoktól eredtek, s különben is, a megszálló csapatok nyomása alatt keletkeztek. De megerőtlenítik, teljesen értéktelenné teszik ezeket a határozatokat a párhuzamosan, más néptöredékek által hozott ellenhatározatok is. Kétségtelen tehát, hogy a népek önrendelkezési jogát lábbal tiporták Magyarország önkényes feldarabolásával. Szó sem volt arról, hogy az átszalítás által érintett lakosságot semleges csapatok védelme alatt megszavaztassák. Hiszen a Millerand-féle kísérőlevél, amely kategorikusan elutasította a magyar békeküldöttségnek népszavazásra irányuló kérelmét, egész cinikusan kijelentette, hogy nincs szükség népszavazásra.

Bármily végzetesen elfogultak voltak is az antant főhatalmak Magyarország ellen és az utódállamok érdekében, mégis megvolt az az előrelátásuk, hogy azokat a nagy néprétegeket, amelyeket

a békeszerződések Magyarországtól erőszakkal elszakítottak, nem szolgáltatták ki korlátlanul az utódállamok önkényének és mohóságának, hanem az utódállamok hatalmas területi gyarapodásának egyenes feltételül tűzték ki azt, hogy a megkérdezősük nélkül átcsatolt néprétegek, mint kisebbségek, új államaik által való erőszakos elnyomástól meg legyenek oltalmazva. E célból a főhatalmak valamennyi utódállammal külön-külön szerződést kötöttek, amely szerződéseket kisebbségi szerződéseknek (szokás nevezni, s amelyekben pontosan körül vannak írva azok a jogok, melyekben az utódállamok a kisebbségeket részesíteni kötelesek. E szerződéses szabályozás folytán a kisebbségek jogait, valamint a felettes állami hatóságok viszonos kötelességeit tartalmazó rendelkezések olyan nemzetközi jogszabályokká lettek, melyek fölötté állanak az illető utódállamok törvényeinek és az illető utódállamok által sem nem mellőzhető, sem egyoldalúan meg nem változtathatók, sőt amelyekhez nemcsak a kisebbségek felettes államainak, hanem természetesen a szerződések keretein belül hozzászólásuk van azoknak a főhatalmaknak is, amelyek szintén aláírták a kisebbségi szerződéseket. Ezeknek a kisebbségi viszonyoknak nemzetközi jellegére utal az is, hogy a kisebbségi szerződésekben az utódállamok kötelezettséget vállaltak arra, hogy a szerződésileg szabályozott kisebbségi határozmányokat alaptörvényeik közé iktatják és hogy az ezekkel ellenkező mindennemű, akár törvényi, akár rendeleti intézkedés hatálytalan és semmis. Az utódállamok tehát ezekben a nemzetközi szerződésekben vállalt kötelezettségeik megtartását szuverénításukra hivatkozással később sem tagadhatták meg és jogszerűen nem hivatkozhattak arra, hogy a rájuk rótt kötelezettségek szuverénításukat sértik, mert hiszen szuverénításuknak a kérdéses nemzetközi szerződésekben foglalt némi korlátozása saját hozzájárulásukkal történt. Ezenkívül elismerték az utódállamok azt is, hogy ezek a jogok nemzetközi védelem alá helyezettek, amely nemzetközi védelmet a népszövetség gyakorolja nagy részben tanácsa útján, bizonyos ügyekben pedig a hágai állandó nemzetközi bíróság útján.

Hogy a főhatalmak Magyarországra is kiterjesztették a kisebbségi szerződésekben foglalt határozmányokat, illetőleg, hogy ezeket belefoglalták a trianoni békeszerződésbe, annak az a magyarázata, hogy Magyarországot is az osztrák-magyar monarchiából keletkezett egyik utódállamnak tekintették. Azonban szükség erre nem volt, nemcsak azért, mert a trianoni szerződés kegyetlen rendelkezései Magyarországtól 3 és félmillió magyaron kívül szinte az összes nemzetiségi (kisebbségi) elemeket is elszakították, hanem főleg azért sem, mert Magyarország a nemzetiségek egyenjogúságáról alkotott 1868. 44. tc.-ben jelentékenyen több jogot adott nemzetiségeinek, mint amennyit a kisebbségi szerződések a kisebbségeknek nyújtanak. A kisebbségi szerződések határozmányainak Magyarországra is történt kiterjesztése tehát ki-

zárólag csak annyiban bír jelentőséggel, hogy az azelőtt állami törvénnyel szabályozott kisebbségi kérdés Magyarországot illetőleg is nemzetközi jellegűvé vált.

2. A kisebbségi szerződések végrehajthatlanul maradása.

Kétségtelen, hogy az anyagi kisebbségi jogok azon tartalma, mely a kisebbségi szerződésekben kodifikálva van, a kisebbségek szempontjából első perctől kezdve nem volt kielégítő. Mindazáltal egyelőre meg lehetett volna elégedni az ezen kisebbségi szerződésekben foglalt kisebbségi jogokkal is, ha az utódállamok azokat tiszteletben tartották volna. Teljesen meddő dolog lett volna a kisebbségi szerződésekben foglalt kisebbségi jogok kimélyítésére törekedni, mert hiszen az érvényben levő kisebbségi szerződések határozmányai is teljesen végrehajthatlanul maradtak az utódállamokban.

Sajnos, a kisebbségi szerződések nagyobbára csak papirosan maradtak, az utódállamok nem respektálták azokat, önkényesen elnyomták kisebbségeiket és ezt megtorlás nélkül tehették is mert nem voltak ellenőrizve. Hiába voltak megállapítva a kisebbségek jogai, hiába voltak kijelölve a kisebbségeken esett jogsérelmek orvoslására hivatott nemzetközi fórumok, mert a kisebbségi eljárás mereven elszigetelte a kisebbségeket a sérelmeik orvoslására hivatott nemzetközi fórumok, a népszövetségi tanács és a hágai állandó nemzetközi bíróság elől, és járhatatlanná tette az utat, amely ezekhez a védőfórumokhoz vezetett volna.

Nyílt titok az is, hogy a népszövetségi tanács mindenkor a legnagyobb fogyatékossággal teljesítette kisebbségvédői hivatását. Noha a kisebbségi szerződések a kisebbségeket egyenesen a népszövetség tanácsának védelme alá helyezték, a tanács ezt a védelmet aképpen tette illúzióriussá, hogy bizonyos alaki jogszabályok sáncái mögé helyezkedve, a kisebbségi sérelmek tekintetében hozzáférhetetlenné tette úgy önmagát, mint az állandó nemzetközi bíróságot. A népszövetség tanácsa kisebbségi kérdésekben általában a be nem avatkozás álláspontjára helyezkedett, ami pedig homlokegyenest ellenkezik azzal a megbízatással, amelyet a kisebbségi nemzetközi szerződések reája ruháztak s amelyet a tanács annakidején magára vállalt.

Amidőn pedig az utódállamok elnyomott kisebbségei mind hangosabban és mind sűrűbben kezdtek panaszkodni a kisebbségi szerződések folytonos lábbaltiprása miatt, a kisantant ügyes taktikával más irányba igyekezett elterelni a figyelmet. Azt kezdte hangoztatni, hogy a kisebbségi szerződésekben körülírt kisebbségi jogokat ki kell terjeszteni olyan államokban lakó kisebbségekre is, amely államok ez idő szerint a kisebbségek védelmére nemzetközi szerződéssel kötelezve nincsenek. Az egyenlő elbánás elve követeli ezt a kiterjesztést — hangoztatták álszenteskedve — s nem méltányos, hogy amíg egyes államok, nevezete-

sen az utódállamok kötelezve vannak kisebbségeiknek jogokban részesítésére, addig más, kisebbségekkel szintén rendelkező államok, elsősorban a főhatalmak nincsenek ilyen kötelezettségekkel megterhelve. Az utódállamoknak tehát csak az fájt, hogy miért csak ők vannak kötelezve a kisebbségek védelmére s miért nincsenek a nagyhatalmak is ilyen szerződéses kötelezettségeknek alávetve. Azt remélték, hogy ilyen köntörfalazással, ilyen álszenteskedéssel elterelhetik a figyelmet szerződésesszegéseikről, a kisebbségekkel szemben követett kíméletlen eljárásukról, arról a szertelen elnyomásról, melyben kisebbségeiket részesítették. A kisebbségi jogok kiterjesztésének akként való beállítása, mint-hogyha ez volna a legsürgősebb megoldást igénylő kisebbségi probléma, természetesen csak arra szolgált, hogy a figyelmet elvonja a főkérdéstől. a fennálló kisebbségi szerződések végrehajtásának biztosításától. Nem volt egyéb, mint rosszhiszemű halogatási igyekezet.

Egyébként pedig az utódállamok minden ellenőrzés hiányában bátorságot vettek maguknak arra, hogy a kisebbségek védelmére megalkotott és nemzetközi szerződésekbe foglalt rendelkezéseket lábbal tiporják és azokat az életben semmiesnek tekintik. A kisebbségi szerződések ugyanis az ellenőrzés tekintetében semmi más intézkedést nem tartalmaznak, mint csupán azt, hogy a kisebbségek a népszövetség tanácsának védelme alá helyeztetnek. Sajnos, ez a védelem teljesen hatálytalannak bizonyult, noha kettős irányban is érvényesülhetett volna és kellett volna is érvényesülnie.

3. A népszövetség mulasztásai.

Elsősorban is a népszövetség tanácsának kötelessége lett volna hivatalból ellenőrizni az utódállamokat, vajjon megtartják-e a kisebbségi szerződésekben körvonalazott kötelezettségeiket? Hiszen maga a népszövetség tanácsa 1920-ban Tittoni javaslatára megállapította azokat az elveket, melyek szerint a kisebbségi jogok védelmét gyakorolni kívánja. Ebben a magyarázatban az foglaltatik, hogy a kisebbségi szerződéseknek az a kifejezése, hogy a kisebbségi jogok a népszövetség védelme alá utaltatnak, nemcsak jogokat ad a tanácsnak, hanem kötelességet is ró rá, azt a kötelességet, hogy ellenőrizze az utódállamokat abban, hogy vajjon megtartják-e a kisebbségi szerződésekben vállalt kötelezettségeiket? Hiába magyarázta azonban maga a tanács eképpen a kisebbségi szerződések rendelkezéseit, ennek ellenére sem történt soha a hivatalból való ellenőrzés tekintetében semmiféle hatályos intézkedés.

Lett volna még egy másik, igazán hatályos módja a védelem és az ellenőrzés gyakorlásának, t. i. az egyes konkrét kisebbségi panaszok megvizsgálása és megfelelő elintézése. Ebben a tekintetben azonban a népszövetség tanácsa a kisebbségi szerződések

vonatkozó szakaszait állandóan annyira szűkkeblűen és megszorítóan magyarázta, hogy nemhogy elősegítette volna a kisebbségi panaszoknak és sérelmeknek az orvoslásukra hivatott nemzetközi fórumok elé jutását, hanem szinte elszigetelte a kisebbségeket ezen fórumok elől. A kisebbségi szerződések ugyanis azt a rendelkezést tartalmazzák, hogy a népszövetség tanácsának minden tagja bír azzal a joggal, hogy a felettes államhatalmaknak a kisebbségekkel való bánásmód tekintetében fennálló kötelességei megszegésére, sőt már a megszegésnek veszélyére is felhívja a tanács figyelmét, hogy az azután megfelelően intézkedjék. Ezt a rendelkezést mindenkor aképpen magyarázta a népszövetség tanácsa, hogy a tanács csak valamely tanácstag kezdeményezésére foglalkozhatik a konkrét kisebbségi panaszokkal. Hiábavaló volt tehát minden feljajdulás a kisebbségek részéről, ha nem akadt pártfogójuk a tanácstagok között, mert ezeket a pártfogó nélkül maradt panaszokat egyszerűen irattárba helyezték.

4. A kisebbségi eljárás hiányai.

Különösen megnyilvánult a népszövetség tanácsának ez a szűkkeblű felfogása magában a kisebbségi eljárásban. Az volt ugyanis a szabály, hogy egy hármás bizottság (Comité des trois), mely az elnökből és az általa maga mellé vett két tanácstagból állott, időnként átnézze a kisebbségi panaszokat abból a szempontból, hogy vajjon van-e közöttük olyan, amely megérdemelné azt, hogy valamely tanácstag magáévá tegye a sérelmet és annak tárgyalását kívánja a népszövetség tanácsa előtt. A hármás bizottság mindenekelőtt azt vizsgálta, vajjon elfogadható-e a kisebbségi panasz? Az elfogadhatóságnak voltak olyan kritériumai, amelyek közül egyik-másik igazán komolytalan. Pl. ki volt mondva az, hogy csak akkor lehet elfogadni valamely kisebbségi panaszt, ha az tiszteletteljes hangon van tartva. Mintha bizony azoknak a kisebbségeknek, amelyeknek élete oly keserű, nem volna egyéb gondjuk, mint olyan síma diplomáciai hangot használni, hogy az a népszövetség tagjainak fülét ne sértse! Az elfogadhatóság további feltételei: hogy a panasz ne származzék rossz hírű forrásból (source mal établie), hogy ne tartalmazzon ismétlést és hogy ne irányuljon az államtól való elszakadásra.

Ennek a sommás átnézésnek következménye az volt, hogy az elfogadhatóknak talált panaszokat felvilágosítás végett kiadták a panaszolt kormányoknak. A panaszolt kormány megtette a maga egyoldalú felvilágosító nyilatkozatát, amely a panaszt természetesen alaptalannak minősítette. Az illető kormány nyilatkozatának tartalmáról a panaszt tevő soha sem értesült. A nyilatkozó kormány ezt nagyon jól tudta, éppen ezért rendszerint mennél kevesebbet foglalkozott az ügy érdemével, hanem nagyobbára a panasztevő kisebbségi egyén személyét kifogásolta, azt megbízhatatlannak tüntette fel, hogy ezzel magát az ügyet üsse agyon.

Szokás volt pl. azt jelenteni, hogy az illető ismert forradalmár, avagy kommunista propagandát üz, vagy pedig, hogy nincs megfelelő erkölcsi színvonalon, hogy múltja alapján nem hitelt érdemlő, hogy törvénytelen működést fejt ki, hogy a kormány iránt rosszindulattal viseltetik, hogy elferdítette a tényállást, hogy egy harmadik hatalom utasítására jár el, stb. Ezekről az inszINUÁCIÓKRÓL a panaszos sohasem értesült, hanem titkos eljárás során, titkos információ alapján temették el panaszát örökre. Ehhez járult, hogy a bepanaszolt kormány adóemeléssel, áthelyezéssel, útlevel elkobzással, a választók jegyzékéből való törléssel, sőt börtönnel torolta meg a panasztételben nyilvánuló illoyalitást, a panaszoson, ha azt elérhette, hozzátartozóin, ha a panaszost nem érthette el sújtó keze.

Így történt, hogy az 1929-től 1937-ig benyújtott 852 kisebbségi panasz közül eleve elutasítottak 381-et, mint elfogadhatatlant, 471-et pedig nyilatkozattételre kiadtak a bepanaszolt kormánynak. A 471 kiadott panasz közül a meghallgatott kormány nyilatkozatából kifolyólag 465-öt nem találtak alkalmasnak a tanács elé terjesztésre. Ez a formula a végleges elutasítást jelentette. S ezen stereotíp elutasító elintézés során a hármas albizottság az esetek jó részében nemcsak kiállította a bepanaszolt kormánynak az ártatlansági bizonyítványt, hanem — természetesen az illető kormány egyoldalú bemondása alapján — még külön meg is dicsérte azt kisebbségvédő politikájáért. Így lett a népszövetség egyenesen büntársává azoknak az államoknak, melyek állandóan tudatosan megszegték a kisebbségi szerződéseket. S így bátorította fel a népszövetség tanácsa a szerződésszegő kormányokat arra, hogy csak folytassák tovább a kisebbségek üldözését.

Tehát, az elmondottakból kitetszően, a panaszoknak egy százaléka sem jutott a panasz elintézésére hivatott nemzetközi fórum elé, több mint 99 %-a pedig vagy a limine visszautasított, vagy pedig a bepanaszolt kormány egyoldalú, tehát érdekelt és az igazságot elhomályosító jelentése alapján nyert elutasítást. Ebben az 1 %-ban sem volt azonban semmi köszönet, mert a bepanaszolt kormánynak kisebb gondja is nagyobb volt annál, mint hogy az ilyen egészen kivételes esetekben a tanács részéről esetleg javasolt kiegyeztető elintézését végrehajtsa. Úgy is tudta, hogy mulasztásáért megtorlás sohasem fogja érni.

Az egész kisebbségi eljárás folyamán a kisebbség szóhoz sem jutott, sem azt nem közölték vele, hogy panasza miért lett elutasítva, illetőleg miért nem bocsátkozott a tanács a panasz érdemleges tárgyalásába, sem nem adtak módot neki arra, hogy a bepanaszolt kormány észrevételeibe beletekinthessen, hogy azokra megjegyzéseit megtehesse és bizonyítékait előterjeszthesse. Ellenben a bepanaszolt kormány nemcsak írásban csűrhetette-csavarhatta a kérdést, ellenőrzés nélkül úgy, amint neki tetszett, hanem genfi képvisellete útján sűrűen, korlátlanul és teljes

szabadsággal informálhatta személyesen is a főtikárság kisebbségi osztályát és a tanácsstagokat is.

Egyenesen és intézményesen elriasztották tehát a kisebbségeket sérelmeik elpanaszolásától. Teljesen érthető ennél fogva, hogy a kisebbségek később mind ritkábban fordultak panaszaiikkal a népszövetség tanácsához, miután úgyis tudták, hogy ott nem hallgatják meg őket. Nem csoda, hogy 1937-ben már csak 8 kisebbségi panasz érkezett a népszövetség tanácsához s hogy azóta már egészen megszűnt a kérvényezés. Ezzel szemben a népszövetség kisebbségi osztályának költségvetése folyton nőtt, 1921-ben 175.000 svájci frankba került ennek az osztálynak kombinált semmittevése, 1929-ben már 333.218 sv. frankra dagadt ez a tétel. Azóta is folyton növekedett, ellenére annak, hogy soha az osztály egy tagja sem utazott ki a hely színére, hogy ott tanulmányozza a kisebbségek életét. Az osztályban alkalmazott egy-egy hivatalnok fizetése 12.000 sv. franktól 45.000 sv. frankig terjedt. Ehhez a budgethez természetesen Magyarország is hozzájárult megfelelő kvótával.

5. Mello Franco beolvasztási elmélete.

Az előadottakból kitűnik, hogy a népszövetség tanácsa a réarúházott magasztos hivatásnak semmiképpen sem felelt meg. sőt a kisebbségek hivatott védőjének megtisztelő szerepe helyett inkább a többségek hivatlan védőjének kétes értékű feladatát vette magára. Kisebbségi védelmi hivatásának tengelyét abban látta a tanács, hogy únos úntalan hangoztassa a kisebbségek hűségi kötelességét felettes államukkal szemben, amidőn azonban a kisebbségek elnyomatásáról, a kisebbségek sérelmeiről volt szó, mindenkor alibivel tündökölt. A kisebbségvédelmi hivatás ily rosszhiszemű értelmezésének csúcspontján, az 1925. évi mello-francoi kijelentések állanak. Ugyanis Mello Franco brazíliai delegátus, a népszövetség tanácsának éveken keresztül volt kisebbségügyi előadója, az 1925. év december havi tanácsülésen szóról-szóra a következő programszerű kijelentéseket tette: „Azok, akik a kisebbségek védelmének rendszerét megalkották, nem arra gondoltak, hogy bizonyos államok keretében a lakosság egy részét úgy szervezzék meg, hogy az állandóan idegen maradjon a nemzet egyetemes szervezetében, hanem ellenkezőleg, oda törekedtek, hogy ezeket az elemeket a jogi védelem olyan statusába helyezték, amely az egyéni sérthetlenséget számukra minden esetre biztosítsa, és *fokozatosan előkészítse a teljes nemzeti egység megteremtésének előfeltételeit.*“

Ez a felfogás durva ellentétben áll a kisebbségi szerződésekkel, amelyek nem csupán személyi sérthetlenséget biztosítottak a kisebbségekhez tartozóknak, hanem garantálták a nyelvhasználat szabadságát, a vallás szabad gyakorlását, a nemzeti nyelv, irodalom és kultúra szabad művelését, szabad gazdasági

érvényesülést, a nemzeti egyéniség, a nemzeti sajátosságok szabad kifejtésének lehetőségét is. Éveken keresztül gyötrelmesen tapasztalták a kisebbségek, hogy a népszövetség tanácsa nem védője, hanem mostohája a kisebbségeknek, hogy a népszövetség tanácsához érkezett száz és száz kisebbségi panasz szomorú sorsa az irattárba való eltemetetés, hogy a tanács a kisebbségi szerződéseket folyton szűkítő, megszorító értelemben magyarázza. S mindezen előzmények után, amidőn a kisebbségek lelke keserűséggel telt meg a népszövetség tanácsának elzárkózó magatartása miatt: a tanács kisebbségügyi előadója érkezettnek látta az időt arra, hogy a kisebbségi nemzetközi szerződésekkel mereven ellenkező beolvasztás tragikumát jelentesse meg a kisebbségek szeméi előtt, mint szükségkép elkövetkező szomorú jövőt. Mellofrancoi értelemben a kisebbségi szerződések csak ravasz mesterkedések és csak arra valók, hogy átmenetesen megnyugtassák a kisebbségeket, s elfedjék előlük az igazi végcél, mely nem egyéb, mint teljes beolvasztásuk a többségbe.

A legbántóbb pedig az esetben az, hogy Mello Franco szörnyűlött kijelentéseit három tanácsstag nem átalotta nyíltan helyeselni. Ezek a tanácsstagok: Austin Chabert, a brit birodalom akkori külügyminisztere, Benes akkori cseh külügyminiszter, a magyar integritás sírásója, és Hymans belga delegátus. A népszövetség tanácsa azóta is mindvégig hű maradt a mellofrancoi fel fogáshoz.

Ez a helyzet a kisebbségekre valóságos terror gyanánt nehezedett. A kisebbségek a gyakorlatban védtelenül ki voltak szolgáltatva az akaratuk ellenére rájuk kényszerített állami felsőbbség korlátlan önkényének és elnyomásának. Az utódállamok a kisebbségi szerződések egyetlen egy pontját sem tartották be, a kisebbségeket elnyomták, másodrendű állampolgárokká degradálták, birtokaikból agrárreform címe alatt erőszakosan kiforgatták, a nyelvhasználat körül nekik biztosított jogoktól megfosztották, iskoláikat bezárták vagy elnemzetlenítették, a kisebbségekhez tartozó egyéneket hivatalukból elmozdították, fizetésüket, nyugdíjukat megvonták, őket még a szabad orvosi, ügyvédi, mérnöki gyakorlatban is akadályozták, más államokban, főleg az anyaországban élő fajtestvéreikkel való szellemi és kulturális érintkezésüket lehetetlenné tették, hiszen — amint köztudomású — az utódállamok 1918 óta megjelent magyar nyomtatványokat nem engedtek be határaikon, sőt számos esetben a kisebbséghez tartozóknak még állampolgárságát sem ismerték el és őket tömegestől kiűldözték, így pl. Csehország századok óta a Felvidéken lakó tősgyökeres magyar családok tagjait nem ismerte el odavaló illetőségűeknek és odavaló állampolgároknak.

Sőt, mi több, az utódállamok nem elégedtek meg a magyarok üldözésével, hanem elnyomták az uralkodó fajtához nem tartozó többi kisebbségeket, ezek között saját fajrokonait is. Így a csehek fajtestvéreiket, a szlovákokat, gazdaságilag tönkretették, ne-

vezetesen beszüntették a virágzó szlovákiai gyáripárt, minthogy abban a cseh ipar versenytársát látták, a cseh uralom megszüntette a szlovákok mezőgazdasági munkaalkalmait is, mert nem engedte meg a szlovák arató munkásoknak a nyári időszakban való levonulását a magyar Alföldre, ahol régebben egész téli élelmüket megkeresték. Közhivatalokba is mindenütt cseheket alkalmaztak Szlovákiában és a szlovák nyelvet teljesen háttérbe szorították a cseh nyelv mögött. A szlovákoknak Pittsburgban megígért autonómiáról a cseh uralom hallani sem akart, s szőszegésének igazolására azt a rosszhiszemű mentséget hozta fel, hogy a pittsburgi szerződést vasárnap kötötték, már pedig az amerikai törvények szerint ünnepponon kötött szerződések érvénytelenek. A ruthenség meg egyenesen éhhalállal küzdött a cseh uralom alatt, amely más oldalról a legvilágosabb szerződésszegést követte el azzal, hogy a főhatalmak és Csehország között létrejött kisebbségi szerződésben Ruszinszónak megígért országos autonómia létesítését cinikusan megtagadta azzal az álokoskodással, hogy előbb rá akarják nevelni a népet az autonómiára. Elégedetlenné lett az egész Bánát, amelyet kettészakítva, két külön — szerb és román — uralom alá rendelték s nyugati gazdasági összeköttetéseinek megszüntetésével balkáni orientációra kényszerítettek. Még az erdélyi románok is súlyosan érezték a regát abszolutizmusát, amely egyébként a szászoktól és székelyektől is megtagadta azt a helyi és kulturális autonómiát, melynek megadására a kisebbségi szerződésben kötelezettséget vállalt. A délmagyarországi szerbek is megunták Belgrád diktatúráját, a horvátok pedig, akiknek legjobbjai börtönben sínylődtek, engesztelhetetlen gyűlöléssel teltek el a szerbek ellen, mindenáron menekülni akartak a szerb elnyomás alól és áhították, hogy újból a nyugateurópai civilizáció körébe juthassanak.

6. Az elmaradt reformok.

A Párizs-környéki békék uralmának ideje alatt Európában 40 millió lélek tartozott a nemzeti kisebbségek sorába. Égetően szükséges lett volna tehát segíteni a kisebbségek elnyomott helyzetén és mindent el kellett volna követni arra, hogy a kisebbségi szerződéseket a gyakorlatban végrehajtsák. S nem lett volna hozzá szükséges egyéb, mint a népszövetség tanácsának jóindulata és az az elhatározott akarata, hogy kisebbségvédő hivatásának megfeleljen. Nem is kellett volna semmit sem módosítani sem a népszövetségi paktumon, sem a kisebbségi szerződéseken. Csak annyi lett volna szükséges, hogy a kisebbségi eljárás ne gátolja, hanem előmozdítsa a kisebbségi szerződésekből megálapított kisebbségi anyagi jogszabályok érvényesülését.

Szükség lett volna nevezetesen a következőkre:

1. fel kellett volna állítani a népszövetség keretében egy állandó kisebbségi bizottságot.

2. teljes nyilvánosságot kellett volna biztosítani a kisebbségi eljárásban;

3. a kisebbségi eljárást kontradiktóriusná kellett volna tenni:

4. oda kellett volna hatni, hogy a kisebbségi sérelmeket tartalmazó panaszoknak kötelező letárgyaltatása ne csak a tanácsstagok privilégiuma legyen, hanem megillessen ez a jog a népszövetséghez tartozó valamennyi állam kormányát is, valamint magukat a kisebbségeket is, nevezetesen legalább azoknak egyetemes szervezeteit;

5. szükség lett volna arra, hogy a népszövetség tanácsa, mint a kisebbségek védője és garáncolója, hivatalból is ellenőrizze, hogy a gyakorlatban tiszteletben tartják-e a kisebbségi jogokat, illetőleg, hogy a kisebbségi szerződések által e részben kötelezett állami hatóságok megfelelnek-e köteleességeiknek;

6. szükséges lett volna, hogy a hágai állandó nemzetközi bíróság, úgy is, mint a népszövetség tanácsának véleményező szerve, úgy is, mint a vitás kisebbségi ügyek döntő fóruma, megfelelően legyen foglalkoztatva vitás kisebbségi ügyekkel.

Lássuk ezeket az annyiszor sürgetett reformokat egyenkint:

1. Az *állandó kisebbségi bizottság megvalósítása* iránt az interparlamentáris konferencia és a népszövetségi ligák uniója is ismételtelen megkereste a népszövetséget. Az ad hoc hármass bizottság, amely a kisebbségi panaszos ügyek előkészítésével foglalkozott, egyáltalában nem végzett számbajövő munkát. Nem is végezhetett, mert egy évben alig négyszer jött össze a tanácsülések idejében, amidőn különben is más aktuális kérdések kötötték le a tanácsstagok idejét és figyelmét, s egyébként is ilyen műkedvelő foglalkozás révén nem lehet sem a kisebbségi kérdések szellemébe mélyebben behatolni, sem ezekben a kérdésekben gyakorlottságot szerezni. Szakértőkből álló és állandóan működő olyanszerű bizottságra lett volna szükség kisebbségi ügyekben is, aminőt a népszövetség más kérdésekben is, pl. a gyarmatügyi kérdésekben foglalkoztatott. Ennek a szakértőkből álló állandó kisebbségi bizottságnak feladatköre lett volna: tárgyalásra előkészíteni a beérkezett kisebbségi panaszokat, e végből érintkezni a felekkel, beszerezni a szükséges bizonyítékokat és megtartani a szükséges helyszíni vizsgálatokat, beszámolni a tanácsnak az összes beérkezett kérvényekről és panaszokról, általában tapasztalatairól jelentést tenni a tanácsnak és javaslatokat terjeszteni elébe.

2. A legteljesebb *nyilvánosság*, valamint a *kontradiktórius eljárás* olyan elemi követelmények, melyek hiányában nem lehet szó a kisebbségek komoly védelméről. Sajnos, a népszövetségi kisebbségi eljárásban mind a két nagy biztosíték hiányzott. Az eljárás titkos volt, a kisebbségek egyáltalában nem értesültek arról, hogy mi történik ügyükben. A kontradiktórius eljárásnak pedig elemei sem voltak meg az eljárásban, amely szerint csak a panaszos kormánynak volt megadva a mód, hogy eljárását

írásban igazolhassa, a panasztevő kisebbség azonban ezt az egyoldalú igazolást sohasem láthatta, ahhoz hozzászólnia nem állott módjában, bizonyítékainak előterjesztésére nem volt semmi lehetősége. Ennek aztán az volt az eredménye, hogy a bepanaszolt kormány igazolását vakon elfogadták, magát a panaszt pedu? még csak ki sem tűzték tárgyalásra.

3. Rendkívül nagyfontosságú az *aktorátus* kérdése. Valamennyi kisebbségi szerződésben ki van mondva, hogy a népszöveiség tanácsának minden egyes tagja rendelkezik azzal a joggal, hogy a kisebbségi szerződésekből folyó kötelezettségek valamelyikének megsértésére vagy megsértésének veszélyére felhívja a tanács figyelmét, és ebben az esetben a tanács olyképpen járhat el és oly intézkedéseket tehet, melyek az adott körülményekhez képest megfelelőeknek és hatásosaknak látszanak. Minthogy ezt a határozmányt a népszövetség tanácsa következetesen akkép magyarázta, hogy csakis a tanácstagok kiváltsága az, hogy valamely kisebbségi panaszt a tanács által kötelezően letárgyaltathassanak. s a tanács csakis valamely tanácstag kezdeményezésére foglalkozhatok kisebbségi panaszokkal, — a kisebbségi védelem tényleg csak papiroson létezett. A tanácstagok ugyanis egyáltalában nem éltek a fentjelzett kiváltsággal, mert túlnyomó nagy részük minden kisebbségi védelemmel elvileg ellentétes álláspontot foglalt el, kisebb részük közömbös volt, azon nagyon kevesen pedig, akik érdeklődtek a kisebbségek sorsa és boldogulása iránt, a kezdeményező fellépéstől azért tartózkodtak, mert ezzel nem akarták a bepanaszolt állam kormányának neheztelését magukra vonni. Így azután nem volt gazdája a kisebbségi panaszoknak, s előállott az a szomorú helyzet, hogy az elnyomott kisebbségek nagyszámú panasz i közül egy évtized leforgása alatt mindössze ötöt méltatott a tanács arra, hogy velük érdemileg foglalkozzék. Nem természetes-e tehát, hogy a népszövetség tanácsát, a kisebbségek hivatott védőjét, a nagyközönség mindinkább a többségek önkéntes és fölösleges védőjének tekintette, s a kisebbségek, belátva küzdelmeik hiábavalóságát, később márcsak elvétve fordultak sérelmeikkel a tanácshoz, abban a biztos tudatban, hogy még legigazságosabb panaszuk is a tanács teljes részvétlensége folytán semmibe fül.

Legjobb meggyőződés szerint a kisebbségi szerződések ama rendelkezésének, amely a tanácstagoknak jogot biztosít arra, hogy a kisebbségi szerződésből folyó valamely kötelességnek megsértésére vagy a megsértés veszélyére felhívják a tanács figyelmét, nem volt helyes olyan értelmet tulajdonítani, hogy csak a tanácstagok valamelyikének kezdeményezése bírhat azzal a hatallyal, hogy a tanács tárgyalás alá vegyen valamely kisebbségi panaszt. Ugyanis a tanácsnak szabadságában állott volna ilyen felhívás nélkül is akár hivatalból foglalkozni a kisebbségi kérdésekkel, akár másnak is, mint valamely tanácstagnak kezdeményezésére tárgyalni kisebbségi ügyeket és kisebbségi panaszokat.

Szabadságában állott volna tehát a tanácsnak megállapítani önmagára azt a kötelességet, hogy nem csupán valamely tanácstag felhívására, hanem a népszövetségben képviselt bármely állam kormányának, vagy pedig a kisebbségeknek, legalább is a kisebbségek vallási, közművelődési és közgazdasági legfőbb szervezeteinek felhívására is foglalkozni fog konkrét kisebbségi panaszokkal. Ha jól fogta volna fel a tanács az általa vállalt kisebbségvédői hivatást, akkor feltétlenül eképp kellett volna értelmeznie a kisebbségi szerződéseket, mert azon rideg értelmezés mellett, amelyet állandóan alkalmazott, megszűnt minden nemzetközi ellenőrzés a tekintetben, hogy a kisebbségi szerződések által kötelezett államok megtartják-e ezekben a szerződésekben előírt kötelességeiket, vagy nem? S így teljesen illuzóriussá váltak a kisebbségi jogok.

4. A népszövetség tanácsának kisebbségvédői hivatásából egyenesen folyt annak ellenőrzési kötelezettsége. Egyébként a tanács által határozattá emelt Tittoni-féle javaslatokban meg is van magyarázva, hogy mit jelent a népszövetségnek garanciája. Ez a védelem — a Tittoni-féle értelmezés szerint — jelenti első-sorban azt, hogy a kisebbségekre vonatkozó rendelkezések a kisebbségek elismert jogainak sérelmére nem módosíthatók és azokat csak a tanács többségének hozzájárulásával lehet megváltoztatni; másodsorban pedig jelenti azt, hogy a népszövetség köteles ellenőrizni, hogy a rendelkezéseket valóban végrehajtják-e, íme tehát, nem lett volna szükséges semmi egyéb, mint végrehajtani ezt a Tittoni-féle értelmezést, amelyet a tanács irányadóul már 1920-ban elfogadott ugyan, a gyakorlatban azonban sohasem alkalmazott.

Hogy csak néhány példát említsek: ellenőrizte-e valaha is a tanács azt, hogy vájjon eleget tettek-e az utódállamok azon kötelességüknek, hogy a kisebbségi szerződések határozmányait törvényeikbe beiktassák, s amennyiben ezt nem mulasztották el, híven teljesítik-e, s a hazai kodifikáció során nem forgatták-e ki ezen határozmányokat lényegükből? Vagy gyakorolt-e felügyeletet a tanács a tekintetben, hogy teljesítik-e az utódállamok azt a legelemibb kötelességüket, hogy a hozzájuk csatolt területek őslakosságát állampolgáraiknak elismerjék? Ha gyakorolta volna ezt a felügyeletet, akkor bizonyára nem történhetett volna meg az, hogy Csehország a hozzája csatolt területen évszázadok óta községi illetőséggel bíró egyének és családok odavaló polgárságát nem ismerte el és az illetőket seregestől kiutasította és honatlanokká tette. Azt sem vizsgálta soha a tanács, hogyan egyeztetették össze a kisebbségi szerződések rendelkezései az utódállamok azon eljárásával, hogy a magyarországi irodalom és hírlapirodalom termékeit nem engedték át határaikon és az uralmuk alá kényszerített negyedfélmillió magyart erőszakosan elzárták a magyar kultúrától. Arra sem terjesztette ki felügyeletét a tanács, miként forgatják ki az utódállamok agrárreform örve alatt

birtokaikból a magyar kisebbségeket. A nyelvhasználat, az iskola-állítást terén a kisebbségeket megillető jogok elkobzását, magyaroknak hivatalaikból erőszakos kiűldözését és számtalan, a kisebbségi szerződések rendelkezéseibe mereven beleütköző egyéb visszaélést, amelyek között nem utolsó az sem, hogy némelyik állam erőszakkal és büntető szankciókkal akadályozta meg azt, hogy a kisebbségek a sérelmeik orvoslására hivatott nemzetközi fórumokhoz forduljanak, sohasem tette vizsgálat tárgyává a tanács, noha kisebbségvédői hivatása mindezt kötelességévé tette.

Ha teljesítette volna a tanács ellenőrző kötelességét, amelyet pedig egy állandó kisebbségi bizottság rendszeresítése révén könnyen módjában állott volna teljesíteni, akkor bizonyára felhagytak volna az utódállamok a kisebbségi szerződések szabotá-lásával, és alkalmazkodtak volna azoknak rendelkezéseire.

5. A legnagyobb biztosítékot jogaik megoltalmazására abban látták a kisebbségek, hogy vitás ügyeik az állandó nemzetközi bíróság döntése alá kerülhessenek. A népszövetség tanácsa politikai testület, mely már ezen természeténél fogva sem alkalmas az elfogulatlan jogvédelemre, ellenben az állandó nemzetközi bíróság teljes mértékben rendelkezik a függetlenség, elfogulatlan-ság, befolyásolhatatlanság mindazon kellékeivel, amelyek azt a kisebbségi jogoltalom gyakorlására ideálisan alkalmassá teszik. Mind a paktum számos rendelkezése, mind a kisebbségi szerződések részben a nemzetközi vitás kérdésekben való döntést, részben az ilyen kérdésekben való véleményadást az állandó nemzetközi bíróság hatáskörébe utalják. Nem lett volna tehát szükség semmi új jogszabályra e tekintetben sem, csupán lelkiismeretesen kellett volna végrehajtani a fennálló rendelkezéseket és akkor biztosítva lett volna az állandó nemzetközi bíróság közbelépése, amely fórumnak minden eljárását a kisebbségek legnagyobb bizalma övezte és övezi most is. Különösen nem kellett volna fukarkodnia a tanácsnak az állandó nemzetközi bíróság véleményének kikérésével a vitás kisebbségi ügyekben, nevezetesen olyanokban, amelyek a kisebbségi szerződések magyarázatára vonatkoznak, s gondoskodnia kellett volna arról is, hogy azok a vitás esetek, amelyekben a döntés a paktum vagy a kisebbségi szerződések értelmében az állandó nemzetközi bíróság hatáskörébe tartozik, tényleg ez elé a fórum elé kerüljenek. Ha gondja lett volna minderre a tanácsnak, akkor a kisebbségi jogvédelem legnagyobb biztosítékát valószínűleg megvalósította volna meg.

A népszövetségi paktum bevezetésében a népszövetség egyik főfeladata gyanánt van megjelölve az, hogy a szervezett népek egymás közötti érintkezésében az igazság uralmát és minden-nemű szerződéses kötelezettségnek lelkiismeretes tiszteletben tartását biztosítsa. A kisebbségeknek tehát, melyeknek jogaik nemzetközi szerződésekben voltak megállapítva, tartozott volna a népszövetség azzal, hogy biztosítsa ezeknek a kisebbségi szerződéseknek lelkiismeretes tiszteletben tartását. Csak így lehetett

volna az akaratuk ellenére idegen uralom alá kényszerített kisebbségek helyzetét elviselhetővé tenni. Ennek hiányában vált mind komolyabbá a béke megzavarásának lehetősége, ami vég-eredményben a második világháborút vonta maga után. A történelem előtt felelős a népszövetség, hogy nagyrészen az ő mulasztásai folytán szakadt rá az emberiségre ez az újabb nagy veszedelem.

Lukács György.